

KISEBBSÉGEK KULTÚRÁJA

„A kultúra az általános kegyelem gyümölcse”

Geréb Zsolt: *Felsőcsernátoni Bod Péter egyházi író és irodalomtörténész emlékezete.* = *Korunk*, 2017. 9. sz. 32 – 37 p.

Háromszázötven éve született Bod Péter, az erdélyi protestantizmus kiemelkedő személyisége, aki megőrizve Kálvin János gondolatát, a kultúrát Isten ajándékaként az általános kegyelem gyümölcseinek tekintette, összhangban az erdélyi kálvinizmussal, melyben kibékül a humanizmus és az egyházi kultúra azáltal, hogy az antik műveltségtől kezdve a szárnyát bontogató természettudományosság minden kultúrkinccset Isten egyetemes életnyilatkozataiképpen fogtak fel és értékelték.

Bod Péter életútját kéziratban maradt önéletírása (*Naratio de vita Petri Bod*) alapján ismerhettük meg először, melyet Jancsó Elemér adott ki 1940-ben. Tanulmányában Mikes Kelemen mellett Bod Pétert tekinti az erdélyi anyanyelvű művelődés jelképének, aki nemzedékek el nem végzett tudományos munkáját igyekezett pótolni.

Felsőcsernát községben született, Kézdi széken 1712 február 22-én. Neveltetéséről, apja korai halála után Vég János gondoskodik. 1724 őszén a nagyenyedi kollégium diákja lesz, ahol ingyenes tanítást és cipójárandóságot nyer. 1729-ben klasszikus tanulmányainak végeztével Felsőbányára hívják rektor tanítónak, ahol három évet tanított miközben héber nyelvtudását is gyarapította, de legfőképpen pénzt szerzett a továbbtanuláshoz. 1732-ben beiratkozott az enyedi kollégium felső tagozatára, ahol bölcsészetet és teológiát tanult. Tanárai a kor neves személyiségei (Zágoni Aranka György, Hermányi Dienes József, Vásárhelyi Tőke István, Szigeti Gyula István). 1736-ban rábízák a kollégiumi könyvtár gondozását, így a régi könyvek kiváló ismerőjévé válik. Itt kezdi meg latin nyelvű egyháztörténete anyagának gyűjtését és ekkor fordítja le Kocsi Csergő Bálint latin nyelvű munkája nyomán a gályarab

protestáns lelkészek szenvedéseinek történetét *Kösziklán épült ház ostroma* (1737) címmel.

1739-ben a szászvárosi egyházközség meghívja az ottani iskola vezetésére, de az állást nem foglalja el mert a prédikátori hivatásnak kívánja szentelni magát és továbbtanulásra vágyik. 1741-ben elnyeri a leideni akadémia stipendiumát, ahová három hónapi utazás után érkezik meg és beiratkozik a Teológiai Kollégiumba. Három évet tölt itt (Bethlen Kata támogatásával) neves tanárok, teológusok és egyháztörténészek előadásait hallgatva. De látogatta az akadémia jogi, bölcseleti, szónoklattani, görög és római régiségtani, valamint a keleti nyelvekről tartott előadásait is. Részt vett bonctani, vegytani és csillagászati bemutatókon. Kiváló ajánlólevelekkel ellátva valamint árveréseken vásárolt hét (7) mázsa könyvvel gazdagodva tért haza 1743 novemberében Nagyenyedre.

Egy hónap múlva megtartja egyházi beköszöntő beszédét Bethlen Kata olthévi udvarában. Itt írja meg és adja ki írásmagyarázati műveit. *A Szenírás értelmezésére vezérlő magyar bibliai lexikont* (1746), *A Szent Bibliának históriája* (1748), *Szent Judás Lebbeus apostol levelének tanításokban foglalt magyarázata* (1749).

Ez idő alatt szervezi meg a gyülekezet hitéletét is. A tudós prédikátor indítására épített Bethlen Kata új kőtemplomot az eklézsiának. Ennek paplakába költözik Bod Péter feleségével, akinek korai halála után a nemes lelkű patróna gondoskodik Katalin nevű leányuk neveltetéséről. Közben a gyulafehérvári református egyházközség is meghívja papjának. Bethlen Kata önzetlenül engedi el, mert saját érdekénél fontosabb volt számára pártfogoltja tudományos jövője. Ő maga bízta Bod Pétert, hogy fogadja el a magyarigeni gyülekezet meghívását. A magyarigeni templomerőd ma is impozáns látvány. Itt élt és szolgált húsz éven keresztül Bod Péter és folytatta írói munkásságát. Főleg egyháztörténeti, egyházjogi és irodalomtörténeti kutatásokat folytatott. Papi jövedelmének harmadrészét könyveinek kiadására fordította: *Szent Heortokrates, avagy a keresztények között előforduló innepeknek és rendes kalendériumokban feljegyzett szentek históriája* (1757), *Szent Polykarpusz* (1766), *Synopsys juris cunnubialis* (1763).

Lelkipásztori kötelességének tett eleget, amikor Árva Bethlen Kata koporsója felett elmondta a „Tiszta fényes drága bíbor” címmel ránk maradt halotti beszédét 1762-ben.

Erdélyi utazásait mindig felhasználta arra, hogy gazdag kollégiumi és magánkönyvtárakban adatokat gyűjtsön a készülő *Magyar Athenas* számára. Ebben a legjelentősebb munkájában 485 írónak az életrajzát és munkásságát jegyezte fel. „Szándékom ez írásom által hazájoknak hasznára és ékesítésére és Isten dicsőségének terjesztésére élt jó emberek emlékezetét nyújtani.” Másik terjedelmes gyűjteménye a *Hungarus tymbaules (Magyar sírfeliratok) 1764.*

A tudós világ használatára kiadta Szenczi Molnár Albert által szerkesztett és Pápai Páriz Ferenc által kibővített *Latin–magyar szótárt* (1767). Ebben az évben írta meg az *Erdélyi Unitárius Egyház történetét (Leiden, 1776)*, és halála után 100 évvel jelent meg legfontosabb egyháztörténeti munkája *Historia Hungarorum ecclesiastica (Leiden, 1888–90)*.

1769-ben halt meg, számos műve maradt kéziratban. Sírköve ma megtisztítva fekszik a templom melletti sírkertben.

Cholnoky Olga

Jakó Zsigmond emlékezete

Oborni Teréz: Jakó Zsigmond és a kora újkor kutatása. = Erdélyi Múzeum, 2017.1.sz. 21–25 p.

100 éve született Jakó Zsigmond erdélyi történész, az egyetemese magyar tudományosság máig távlatokat nyitó képviselője.

Felfogását ma is korszerűnek, modernnek kell tekintenünk, mert leszámolt azzal a ma is élő hagyományos felfogással, amely éles határvonalat húzott a középkor és a kora újkor korszakolása között, Mohácsnál vagy Buda elesténél, de több írásában (már az 1940-es években) korszakokon átívelő folyamatokat rajzolt meg, mely felfogás az ún. „népiség- és településtörténeti” iskolához kötöttek. Ezek sorában említendő egyetemi professzora, Mályusz Elemér szerkesztésében az *Erdély és népei* c. kötetben 1941-ben megjelent tanulmánya, a másik pedig az *Újkori román települések Erdélyben és a Partiumban* címmel 1943-ban a *Magyarok és románok* I. kötetében. Ezekben az írásaiban megállapította, hogy a magyarországi román betelepülés vizsgálatánál, amely ezt a folyamatot két egymástól élesen megkülön-

böztethető, a 16 – 17. századi és újkori részre osztja. Jakó 2000-ben az Akadémiaán tartott előadásában megállapította, hogy az „ügynevezett török kor a pusztulásnak, az újranépesedésnek a gazdasági és társadalmi helyzetnek annyi eltérő változatával szolgált, hogy mai ismereteink mellett lehetetlen az egykori ország széthullott részeire minden esetben általános következtetéseket levonni.” Ebben az előadásában kívánatosnak tartotta a török kori település- és néptörténeti kutatások folytatását, olyan kérdésekben mint a magyarság és az ország egykori nemzetiségeinek kapcsolata, valamint az együttélés terei, a teljes forrásanyag felhasználásával. Rámutatott arra a tényre, hogy Erdély történetében az általában elismertnél is nagyobb súlya lehet az urbárium típusú forrásoknak, hiszen a „régí népesedési, nemzetiségi viszonyok, a falvak népét terhelő szolgáltatások szinte egyedül csak ezekből ismerhetők meg.” Az urbáriumok kiadásához készített bevezető tanulmánya pedig mai napig friss szemléletével alapozta meg az erdélyi fiskális várbirtokokra és gazdaságpolitikára vonatkozó alapvető ismereteket. Forráskiadásai követendő példák, amelyek számos további egyháztörténeti vizsgálatra adtak lehetőséget, valamint a magyar nyelvtörténeti kutatások számára is hasznos anyagot tett közzé.

Jakó Zsigmond a társadalomtörténet és a művelődéstörténet összefüggéseinek feltárása révén is páratlan értéket hagyott ránk. Forráselemzésen alapuló leírásai a mai olvasót is lenyűgözik, maradéktalan analízis és egyben szintetizáló látásmódjával.

1976-tól érdeklődése fokozatosan a művelődéstörténet területére fordult, mert ez a terület a szocialista Romániában viszonylag semlegesnek számított. Kiemelte a peregrináció rendkívüli szerepét, a papírmalmok és a nyomdák, a kezdődő felvilágosodás jelentőségét.

A gyulafehérvári Batthyaneumról, a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár gyűjteményéről, a nagyenyedi Bethlen-kollégium könyvtáráról írott maradandó művei számos követőre találtak az utóbbi évtizedekben. Végezetül a szerző – Jakó Zsigmondra emlékezve – idézi egy 18. század eleji erdélyi írástudó szavát: „hogy én is azért az én maradékomnak (ha Isten megtartja) ezen következő írásom által holmi mostani dolgokat és occurentiákat általadhassak, leírtam mind ez hazában, sőt másutt is történt dolgokat, a mennyire végére mehettam, megírván.”

Cholnoky Győző